

Наукові перспективи
Видавнича група

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

*v rámci publikační skupiny
Scientific Publishing Group*

***Svazek XLIV mezinárodní
kolektivní monografie***

Česká republika
2024

Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. (Česká republika)
Středoevropský vzdělávací institut (Bratislava, Slovensko)
Národní institut pro ekonomický výzkum (Batumi, Gruzie)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazachstán)
Institut filozofie a sociologie Ázerbájdžánu Národní akademie věd
(Baku, Ázerbájdžán)
Institut vzdělávání Ázerbájdžánské republiky (Baku, Ázerbájdžán)
Batumi School of Navigation (Batumi, Gruzie)
Regionální akademie managementu (Kazachstán)
Veřejná vědecká organizace „Celokrajinské shromáždění lékařů ve veřejné správě“
(Kyjev, Ukrajina)
Nevládní organizace „Sdružení vědců Ukrajiny“ (Kyjev, Ukrajina)
Univerzita nových technologií (Kyjev, Ukrajina)

v rámci publikační skupiny Publishing Group „ Vědecká perspektiva “

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XLIV mezinárodní kolektivní monografie

Česká republika
2024

*§1.8 РОЛЬ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ
НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ (Тимоць М.В., Університет Короля
Данила, Івашків Т.С., Університет Короля Данила)*

Вступ. Важливе місце у фінансових системах переважної більшості країн належить спеціалізованим небанківським фінансово-кредитним інститутам, які в останні десятиліття набувають усе більшого розвитку та починають складати серйозну конкуренцію для комерційних банків на ринку фінансових послуг.

Фінансові посередники відіграють важливу роль у функціонуванні ринку фінансових послуг. У зв'язку з цим призначення фінансових посередників полягає в забезпеченні базовим суб'єктам грошового ринку максимально сприятливих умов для їх успішного функціонування. Аналіз фундаментальних праць з фінансового посередництва вітчизняних науковців дає змогу стверджувати, що в науковій думці зроблені значні зусилля по дослідженню і узагальненню видів та ролі фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи. В той же час виклики, зумовлені введенням воєнного стану в Україні внесли певні корективи у функціонування небанківських фінансово-кредитних інституцій та потребують додаткових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Діяльність фінансових посередників є обов'язковим атрибутом сучасних господарських систем. В умовах розвинутої ринкової економіки свою діяльність здійснює величезна кількість фінансових посередників, які за винагороду надають різні види фінансових послуг. В Україні інститут фінансового посередництва знаходиться в стадії становлення та розвитку [1, с. 56].

За допомогою фінансових посередників інвестори можуть вкладати грошові кошти у фінансові активи або вилучати їх з цього процесу

інвестування. Фінансові посередники за певну плату допомагають учасникам ринку залучати кошти, які їм необхідні. При цьому, чим вища оплата фінансових посередників, тим нижча конкурентна позиція позичальника на фінансовому ринку. Залучаючи кошти та інвестуючи, фінансові посередники за великих обсягів операцій, зменшують витрати та ризики на кредитному ринку та ринку акцій і облігацій. У разі потреби фінансові посередники можуть викупити фінансові активи або продати їх інвесторам. Фінансові посередники можуть забезпечувати фінансовим активам ліквідність і стабілізувати діяльність ринку під час викупу і продажу фінансових активів, протидіючи значним коливанням цін [2, с. 85].

Основними напрямками діяльності цих інститутів є акумуляція збережень населення шляхом їх залучення на вклади, випуск акцій, облігацій, продаж страхових полісів. Небанківські кредитно-фінансові інститути можуть надавати кредити певним сферам економіки та видам господарської діяльності, корпораціям та державі через облігаційні позички, довготермінові іпотечні та споживчі кредити, а також здійснюють операції кредитної взаємодопомоги.

На відміну від банків, спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові інститути виконують обмежену кількість фінансових операцій і послуг та тільки окремі банківські операції. Усі інститути домінують лише у відносно вузьких секторах ринку позичкових капіталів і мають специфічну клієнтуру. До певних переваг небанківських інститутів слід віднести й те, що на відміну від банків, вони можуть акумулювати грошові збереження на доволі значні терміни, а отже, і здійснювати довгострокові інвестиції. Прикладом таких структур є страхові компанії, пенсійні фонди.

Крім основних учасників фінансового ринку, що беруть безпосередню участь в укладанні угод, до складу його суб'єктів відносять численних

учасників, що виконують допоміжні функції, а саме – функції обслуговування основних учасників фінансового ринку, функції обслуговування окремих операцій на фінансовому ринку тощо.

Фінансові посередники складають досить численну групу основних учасників фінансового ринку та забезпечують посередницький зв'язок між покупцями та продавцями фінансових інструментів.

Ступінь розвитку фінансового ринку характеризується кількістю фінансових посередників і різноманітністю фінансових інструментів. Вітчизняний фінансовий ринок формується в умовах трансформаційних процесів в економіці країни, а механізм його функціонування визначає потенційні можливості впливу на економіку. З огляду на те, що фінансовий ринок за інституційною ознакою являє собою специфічний спосіб організації та взаємодії елементів системи фінансового ринку, актуальним є створення відповідних фінансових інститутів, здатних забезпечити ефективний розвиток фінансового ринку країни і виконання ним основної функції – трансформації заощаджень в інвестиції. На сьогодні в Україні створення фінансових інститутів – учасників фінансового ринку відбувається досить нерівномірно, що призводить до відсутності можливості їх ефективного функціонування і відсутності довіри з боку власників заощаджень [2, с. 86].

Фінансові посередники або фінансові інститути – це організації, що випускають фінансові зобов'язання (вимоги до себе) і продають їх як активи за гроші. Таким чином, у процесі своєї діяльності фінансові посередники створюють нові вимоги та зобов'язання, що є товаром на фінансовому ринку. Фактично процес створення нових зобов'язань та обмін їх на зобов'язання інших суб'єктів господарювання становить основу фінансового посередництва.

Зупинимось на характеристиці окремих різновидів спеціалізованих небанківських кредитно-фінансових інститутів, механізмах їх функціонування у фінансово-кредитній системі.

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XLIV mezinárodní kolektivní monografie

Провідні позиції в цій системі після комерційних банків за обсягами активів і значенням як постачальників позичкового капіталу займають страхові компанії. Діяльність страхових компаній пов'язана з мобілізацією значних грошових коштів, які на тривалий термін здатні ставати кредитними ресурсами. Таких можливостей у банків, що спираються на залучення короткострокових коштів, немає. Утворення і функціонування страхових компаній полягає в забезпеченні відшкодування можливих збитків, що утворюються як наслідок непередбачених економічних і фінансових ризиків, настання стихійних лих та інших випадків. Таке відшкодування від страхових компаній здійснюється за рахунок страхових внесків фізичних чи юридичних осіб, які придбали страхові поліси.

Порівняно новим явищем на ринку позичкових капіталів у кредитній системі є створення і розвиток пенсійних фондів. Пенсійні фонди виступають головною спеціалізованою фінансовою структурою (державною чи приватною), метою функціонування якої є забезпечення населення коштами в період після виходу на пенсію на основі створення фонду грошових коштів. Пенсійні виплати здійснюються з пенсійних фондів, що формуються за рахунок регулярних багаторічних внесків працюючих із їхньої заробітної плати (звичайно ця частка становить 20-30% усіх надходжень), відрахувань з прибутку підприємств, а також прибутку від операцій самого пенсійного фонду.

Порівняно новою формою спеціалізованих небанківських фінансово-кредитних інститутів є інвестиційні компанії. Це особливий вид фінансово-кредитних установ, метою функціонування яких є надання посередницьких послуг в інвестиційному процесі. Інвестиційні компанії отримують грошові кошти внаслідок випуску власних цінних паперів з наступним продажем їх дрібним індивідуальним інвесторам. Отримані таким чином кошти

інвестиційна компанія вкладає в акції функціонуючих промислових та інших підприємств і банків. Таким чином, випуск та розміщення на фінансовому ринку власних цінних паперів дає змогу інвестиційним компаніям мобілізувати грошові кошти приватних інвесторів, навіть дрібні заощадження, та фінансувати різні сфери економіки. Переважну частину активів інвестиційних компаній становлять акції, хоч останнім часом вони почали вкладати кошти і в облігації корпорацій.

Ще одним різновидом небанківських інститутів кредитної системи є фінансові компанії. Основна їхня спеціалізація – кредитування продажу споживчих товарів з відстрочкою платежу. Фінансові компанії формують свої кошти за рахунок випуску власних боргових зобов'язань – облігацій чи векселів, а також отримання короткострокових кредитів від комерційних банків. Кредитування продажу споживчих товарів з відстрочкою платежу спирається на використання особливого механізму, що забезпечує взаємодію покупців і продавців товару. Покупець за придбаний товар сплачує невелику частину його ціни, а на решту суми отримує торговельний кредит. Крім кредитування продажу споживчих товарів діяльність фінансових компаній у ряді випадків пов'язана також зі здійсненням лізингових та факторингових операцій, наданням іпотечних послуг і навіть деяких видів страхування, обслуговуванням системи комерційного кредиту, наданням невеликих позичок індивідуальним позичальникам, кредитуванням окремих галузей промисловості.

Особливе місце серед небанківських кредитно-фінансових інститутів посідають кредитні спілки. Кредитні спілки являють собою спеціалізовані кооперативні організації, метою функціонування яких є отримання доходу на тимчасово вільні кошти та забезпечення стабільної можливості в задоволенні потреб у пільгових коротко- та довгострокових кредитах, здійснення

фінансування та соціального захисту своїх членів через залучення їх особистих заощаджень. Кредитні спілки об'єднують широкі верстви населення, кооперативні, орендні підприємства малого і середнього бізнесу. Грошові ресурси кредитні спілки формують із вступних пайових внесків їхніх членів та наступних періодичних внесків, отримання і використання кредитів від комерційних банків, емісії власних боргових зобов'язань.

Серед небанківських фінансово-кредитних інститутів певне місце посідають ломбарди. Вони являють собою кредитні установи, що надають грошові позички під заставу рухомого майна. На заставлене майно позичальник зберігає право власності протягом певного часу. Якщо позичальник після закінчення визначеного терміну не повертає кредиту, адміністрація ломбарду для компенсації боргу і відсотків за кредитом отримує право реалізувати заставлене майно.

Небанківські кредитно-фінансові установи відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування фінансового ринку. Їхній розвиток може мати позитивний вплив на економіку України через сприяння ефективному перерозподілу капіталу та розширення пропозиції інвестиційних ресурсів. Також це має розширити можливості економічних агентів щодо залучення додаткових коштів для розвитку з одного боку та посилити стимули для їх ефективного використання з іншого.

В Україні надзвичайно гостро стоїть питання розвитку фінансової інфраструктури, яка б сприяла активізації трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси. Процес залучення діловими суб'єктами фінансових ресурсів у вітчизняній економіці є надзвичайно дорогавартісним, що обумовлено низьким рівнем розвитку інституційних елементів фінансової інфраструктури, а особливо небанківських фінансових інститутів. Тому особливо значення набуває їх кількісне зростання, підвищення ефективності

діяльності та довіри з боку населення. Окреслені проблеми ще більше загострились в умовах війни, тому докладніше розглянемо функціонування деяких основних видів небанківських кредитно-фінансових установ на сучасному етапі їх розвитку.

На небанківському фінансовому ринку станом на 31.01. 2024 року працювало 1058 компаній. Це, зокрема, 99 страховиків, 37 страхових брокерів, 129 кредитних спілок, 528 фінансових компаній, 125 ломбардів, 71 колекторська компанія та 69 юридичних осіб-лізингодавців [3].

Кількість учасників небанківського фінансового ринку в січні зменшилася з 1120 (станом на 31 грудня 2023 року) до 1058 (станом на 31 січня 2024 року), кількість банків залишилася незмінною – 63.

Із реєстрів примусово виключено 58 учасників ринку небанківських фінансових послуг: 29 фінансових компаній, двох страховиків, 21 ломбард та шість лізингових компаній. Дві фінансові компанії, чотири кредитні спілки та одну лізингову компанію виключено з реєстрів за ініціативою заявника. Водночас до реєстру включено три страхових брокери [3].

Протягом січня шістьом фінансовим компаніям, трьом ломбардам, чотирьом кредитним спілкам та трьом лізинговим компаніям анульовано всі ліцензії добровільно (на підставі поданих ними заяв), а ще одному страховику – примусово (як захід впливу). Двом фінансовим компаніям анульовано частину з наявних ліцензій за їх ініціативою.

Станом на 31 січня на небанківському ринку працювали 528 фінансових компаній (у грудні було 559), 87 страховиків non-life (було 89), 12 life-страховиків (кількість не змінилася), один страховик зі спеціальним статусом, 125 ломбардів (було 146), 129 кредитних спілок (було 133), 69 лізингових компаній (було 76), 36 страхових брокерів (було 33), 71 колекторська компанія (кількість не змінилася).

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XLIV mezinárodní kolektivní monografie

Крім того, на ринку визнано 19 банківських груп (кількість не змінилася) та 20 небанківських груп (кількість не змінилася). На платіжному ринку діє 19 платіжних систем, створених резидентами, урахувавши державні (було 21), та 16 міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами (кількість не змінилася). Скасування реєстрації двох платіжних систем відбулося за зверненням операторів цих платіжних систем (тобто добровільно).

Крім того, на ринку діють надавачі фінансових платіжних послуг, серед яких 19 платіжних установ (кількість не змінилася), 11 фінансових установ, що мають право на надання платіжних послуг (кількість не змінилася), один банк – емітент електронних грошей (кількість не змінилася) та один оператор поштового зв'язку (кількість не змінилася).

Небанківський фінансовий ринок в Україні є малим порівняно із іншими країнами Європи і це свідчить, на думку регулятора, про значний потенціал для зростання. Частка активів небанківських фінансових установ у фінансовому секторі, нагляд за яким здійснює Національний банк, становить 11%. Найбільший обсяг активів серед небанківських фінансових установ мають фінансові компанії.

За даними Національного банку України за I півріччя 2023 року ринок страховиків є другим за розміром активів серед небанківських фінансових установ після фінансових компаній. Страховий ринок є досить важливим елементом у фінансовій системі України, оскільки за допомогою нього забезпечується перерозподіл ризиків в економіці, формується більш сприятливе для розвитку підприємництва зовнішнє середовище, знижується загальний рівень ризику.

Необхідно визначити місце страхового ринку України серед банківського та небанківського секторів, яке допоможе оцінити роль страхового сектору в економіці країни (рис. 1).

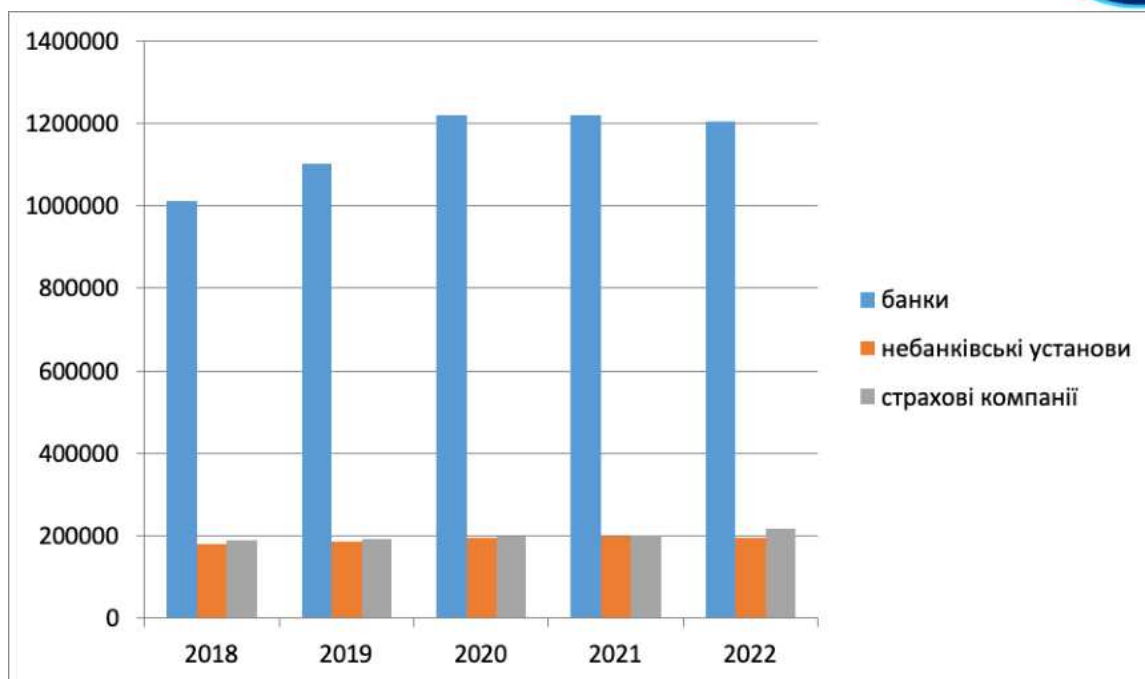

Рис. 1. Динаміка активів банків, небанківських установ та страхових компаній в Україні з 01.01.2018 року по 01.01.2022 року, млн. грн [4]

Аналізуючи дані рисунку 1, можна зробити висновок, що частка активів страхових компаній у сукупних активах небанківського сектору становила майже 60% у 2018 році. Упродовж 2018-2022 років цей показник постійно зростав. Активи страхових компаній у порівнянні з активами інших учасників фінансового ринку є найбільшими. Таким чином, страховий ринок посідає значне місце серед небанківських фінансових установ України та є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових інститутів.

Висновки. На сьогодні сектор небанківських фінансових інститутів в Україні хоча і кількісно значний, однак малопотужний, відповідно участь цих установ у наданні фінансових послуг залишається майже непомітною.

В той же час позитивна динаміка у розвитку багатьох сегментів фінансового ринку свідчить про їх вагомий потенціал та можливості його використання у майбутньому для забезпечення економічного зростання в країні.

Таким чином, розвиток фінансового посередництва є одним з найбільш перспективних напрямків реструктуризації вітчизняного фінансового ринку, а створення збалансованого й ефективного механізму фінансового посередництва в Україні свідчитиме про кардинально новий етап розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг.

Список використаних джерел:

1. Коваль Я.С. Функціональне призначення та класифікація фінансових посередників в Україні. Соціально-економічні та правові аспекти розвитку суспільства: колективна монографія / за ред. С.М. Лаптева. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2020. С. 55-70.
2. Руда О.Л. Сучасний стан діяльності небанківських кредитних установ в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. №39-2. С.84-89.
3. Фінансовий ринок у цифрах. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uchischni-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug-zyavilosya-tri-novih-gravtsi-65-zalishili-rinok>
4. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2022 рік. URL: https://nfp.gov.ua/files/FK_2022.pdf.